

EUGEN FARU

Orice reproducere fără indicarea izvorului e oprită.

Școala românească din Ungaria în anul 1911.

I.

Articolul de lege XXVII din 1907 („legea lui Apponyi“) a sdruncinat atât de puternic școala românească de ambele confesiuni din Ungaria, încât ea nu s'a putut reculege nici până în ziua de astăzi.

Din trei părți au fost atacate prin această lege școalele noastre. Pe de o parte lipsa de cruțare a legii față de localurile școlare, cari nu „corăspundeau“ pe deplin, pe de alta salarul urcat al învățătorilor au făcut ca modestele noastre lăcașuri de cultură populară de până aci prin multe locuri să nu se mai poată susține, mai ales după ce li s'au pus în coaste și alte școale, de concurență (școale comunale sau de stat). În chipul acesta dela 1907 până la 1911 s'au închis mai multe sute de școale românești, unele pentru totdeauna, altele pe timp nedeterminat. Într'un singur comitat — al Hunedoarei — s'au închis în acest interval 180 de școale românești, în locul cărora s'au ridicat câteva școale de stat și comunale — cele mai multe sate rămânând însă fără nici un fel de școală.

Pentru ridicarea școalelor la nivelul cerut de lege, pentru „salvarea“ lor, s'a făcut prin unele locuri ce s'a putut. Unele consistorii au înființat „fonduri culturale“, din cari au dat multe ajutoare, altele s'au uitat aproape imposibile cum se sting smeritele luminițe de pe sate, fără ca cei mai apropiați să le sară în ajutor. Sufletul mare al providențialului boier basarabean Vasile Stroescu a alinat multe nevoi, e adevărat, dar prin multe părți interesul tuturor, și al celor mari și al celor mici, a fost atât de mic pentru școală, încât

în urma lui n'a rămas decât jale și dărăpănare. Ținuturi întregi au rămas, în mare parte din vina noastră, cu totul depopulate de școale. N'a fost de vină însă la aceasta, desigur, numai sărăcia noastră și lipsa noastră de interes, ci și amestecul aproape brutal și abuziv al administrației, care ținteste în toate chipurile la distrugerea școalelor noastre și la înlocuirea lor cu școale comunale și de stat, în cari să nu mai răsune limba românească. În multe părți românești abuzurile administrației au fost deadreptul revoltătoare. Ce e mai trist, e că nici glasurile de protestare împotriva acestor abuzuri n'au fost luate în considerare. În nenumărate cazuri s'a întâmplat, că s'a închis în mod volnic școala confesională românească pe motiv că localul nu corăspunde, pentruca peste câțva timp să se deschidă școală comunală sau de stat în acelaș local, fără ca el să fi fost reparat măcar cât de puțin.

Se înțelege că atitudinea aceasta dușmănoasă prin multe locuri i-a făcut pe oameni să-și piardă încrederea în izbânda cauzei lor bune și să se lase, din nefericire, în voia întâmplării.

Acțiunea organelor administrative a distrus sute de școale în locul cărora n'a putut pune nimic, așa că astăzi avem sute de sate în cari nu există nici un fel de școală. În aceste locuri copiii cresc ca buruienile, nengrijiiți de nimeni. Unele autorități școlare confesionale (Sibiu) au dispus ca în aceste sate preoțimea să instrueze tinerimea în cele religioase, și anume sau în localul vechi școale sau în biserică.

Motivele pentru cari autoritățile administrative au închis un mare număr de școale, au fost numai pretexte. Un deputat maghiar, Lévay Mihály, a spus cu ocazia discuției bugetului cultelor, că cele mai triste stări ale învățământului primar se găsesc tocmai în acele părți ale țerii, cari sunt locuite de Unguri. Dacă ar fi fost dreaptă măsura cu care s'a măsurat, trebuiau închise mai întâiu acestea, — dacă peste tot se crede că e vreo rațiune în aceea că să închizi o școală, în loc s'o ajuți ca să se întărească sau s'o lași să lucreze cum poate, până una-alta.

Înainte de 1907 existau în Ungaria întregă peste 3000 de școale populare confessionale românești.

La începutul anului 1911 numărul lor a scăzut la 2439. Dintre acestea se vor mai fi închis în cursul anului un număr oarecare, pe care, din cauza unei statistici centrale, nu-l cunoaștem. Viitorul celor mai multe dintre acestea nu e asigurat. Majoritatea absolută a lor dispun de local corăspunzător, dar n'au mijloace pentru acoperirea salariului învățătoresc. Fondurile parohiei nu pot suportă cheltuieli așa de mari, repartitia se face cu greu și se încassează și mai greu, „fondurile culturale“ ale diecezelor sunt foarte mici — căci în afară de slujbașii bisericii nu contribuiesc decât foarte puțini mireni, fruntași, sau oameni de rând — iar statul dă și el cam anevoie. Unde inspectorii regești suprapun intereselor bunei educații pe acelea ale politicei de maghiarizare, statul nu contribuie cu nici o lăsaie. El nu contribuie nici chiar atunci când i s'arată reaua credință a unor organe de ale lui și când, în plin parlament, i se documentează purtarea vitregă față de noi. Eterna poveste: Macht geht vor Recht.

A treia parte din care au fost atacate școalele noastre prin legea lui Apponyi, este însuș învățământul. Legea impune într'o școală cu un singur învățător 17 ore de limba maghiară pe săptămână și stabilește ca elevii nemaghiari să-și știe exprimă, după patru ani de școală, gândurile și simțămintele atât în graiu viu cât și în scris, la înțeles în limba maghiară. Pretensiunea din urmă e atât

de exagerată încât însuș legea zice că, în privința ei, nu va cere socoteală decât după patru ani dela promulgare, adecă la 1911.

Pentru ajungerea scopurilor acestora s'a impus, între altele, și necesitatea unor noi planuri de învățământ. Statul a dat însuș un plan pentru școalele nemaghiare pe cari le ajută cu bani. Acest plan, care se restrânge la fixarea materiei din cinci obiecte de învățământ, a produs o foarte păgubitoare confuziune printre învățătorii ambelor confesiuni, întrucât i-a făcut să creadă că cele cinci obiecte trebuiesc propuse în limba maghiară. Confesiunile și-au făcut și ele planuri nouă (greco-catolicii la 1909, ortodoxii la 1911), așa că astăzi dispun toate de un plan anumit, în care au trebuit să facă loc și pretensiunilor statului. Luptă multă a trebuit să se dea însă, mai ales în 1911, în contra greșitei și foarte păgubitoare interpretări a legii cu privire la cele cinci obiecte. Toți inspectorii regești cereau propunerea exagerată a limbei maghiare la cinci obiecte, și învățătorii nu știau ce au de făcut, căci abia într'un târziu au primit îndrumările necesare. Cei mai mulți orbecă însă și azi, deși chestiunea s'a discutat pe larg și în revistele și ziarele noastre. Sunt și învățători cari și-au uitat că sunt Români și educatori români. Aceștia dau o exagerată atenție limbei maghiare în care ajung rezultate, la aparență, „mulțumitoare“, dar uită cu totul limba română și celelalte materii cari privesc adevărata educație morală, intelectuală și fizică. Mai ales învățătorii cei slabi se fac luntre-punte pentru a putea câștiga grația inspectorilor; propun mai numai unguște în scop de a îndulci mânia acelora de cari le atârână soarta, și în mod conștient calcă dispozițiile legii, numai să se mai poată susțineă câțva timp. Așa departe s'a ajuns în urma greșitului sistem inaugurat de politicianism, că astăzi „învățător-patriot bun“ înseamnă „pedagog și om slab“. Învățătorii cari sunt pedagogi buni sunt, prin însuș această calitate a lor, și patrioți buni și n'au nevoie de brevaturi speciale de „buni patrioți“.

Mai ales în dieceza Gherlei și în Bihor stările școlare sub acest raport sunt cu totul umilitoare și ele ne dau o tristă icoană despre

educația veacului al XX-lea în Ungaria. „Rătăcirile păgubitoare“ nu se vor putea curmă decât prin noi înșine; dela alții nu putem aștepta absolut nimic!

Aceasta e situația creată de legea lui Apponyi, și acestea sunt durerile cele mai mari de cari a pătimit școala și în anul 1911.

Împotriva acestor stări s'au luat și oarecari măsuri, sau, cel puțin s'a accentuat necesitatea unor măsuri de îndreptare. Așa, după începutul făcut la Sibiu în 1910, prin instituirea unui organ confesional special de inspecție a școalelor, consistorul din Arad a hotărât crearea unui post de inspector școlar diecezan, pentru angajarea căruia a și publicat concurs. După primul concurs nu s'a găsit nimeni care să voiască a luă asupra sa greaua sarcină de inspector, și acum se publică a doua oară concurs — să sperăm că cu mai bune rezultate. Necesitatea inspectorilor s'a accentuat foarte puternic și în dieceza Gherlei și a Blajului, ai căror învățători cer neconținut un inspector sau revizor, care să le fie de ajutor în multele lor încurcături de ordin didactic și educativ. Până acum nu s'au făcut alți pași. La Caransebeș, în lipsa unui inspector special, și-a luat asupra sa sarcina de a vizita școalele cât se poate de temeinic însuși P. S. S. părintele episcop Miron Cristea, care în tinerețe a fost însuși câtăva vreme învățător. În timpul din urmă P. S. S. a vi-

zitat câteva școale din eparhie, petrecând și câte trei ceasuri într'o școală și dând îndrumări cât se poate de amănunțite învățătorilor și preoților cu privire la interpretarea legilor școlare și la gingașele probleme de educație. P. S. S. a alergat și la conferințele învățătorilor, nu atât pentru a le da binecuvântarea și a-i sfătui, în termeni largi părintești, să iubească școala, ci pentru a le da îndigetări speciale cu privire la multe amănunte pe cari le interpretau greșit învățătorii.

La Sibiu pe terenul inspecției școalelor nu s'a putut face cât ar fi trebuit. Organul special de inspecție al consistorului, „coreferentul școlar“, numit fiind și profesor la Seminar, n'a putut să satisfacă pe deplin îndatoririlor legate de postul său. În locul lui consistorul a exmis în cele mai amenințate părți ale arhidiecezei, câțiva comisari speciali, cari au căutat să facă lumină mai multă și să găsească mijloace de îmbunătățire a stărilor rele. De altfel sinodul arhidiecezan s'a ocupat serios de problema inspecției școalelor autorizând consistorul ca, pe lângă puterile actuale din resortul școlar al lui, să mai angajeze altele nouă, conform trebuințelor.

„Trebuințele“ sunt, în acest punct, foarte mari. Conferința inspectorilor regești de școale, ținută în 1911, ne-a făcut să le înțelegem și mai bine.

Dr. Onisifor Ghiбу.

Epigrame.

Unui tânăr scriitor.

Fiindc'ai făcut un spirit trist
Te crezi și tu epigramist;
Și cărăbușul, bunăoară
Se crede pasere când zboară.

Unui scriitor.

Vezi pe-acel domn roșcat ce vine
Cu ochii 'n geam cu nasu 'n cer?
E scriitor! — Îmi pare bine.
La care minister?

Cincinat Pavelescu.

La Denii.

— Icoane dela țară. —

De Luni seara, în marea săptămână a patimilor, săptămâna neagră de jelanie și pocăință, sună prelung clopotele celor trei biserică. Încep întâi cele din joseni, cari chiamă par'că 'n glasul lor gros „Basarab-Basarab“ amintirea religiosului domn Matei; urmează apoi cele din mijloc, cu dangăt mai subțire, vorbind de un „Mircea Vodă“.

Copii sunt cei dintâi aci, se urcă pe întrecute 'n clopotniță și se atâră de funiile groase, cari îi ridică de patru palme în bălângănitul alamei sfinte; se dau apoi jos și pornesc jocul printre cruci, pe după zidul gros cu sfinți pe el. În curând se arată cântărețul, descuie ușa și 'ncepe cetania, aprinzând lumânările pe la icoane. Sosesc îndată și preoții; unul, cel de rând, se 'mbracă, să slujească, umblând de colo până colo prin altar și prin biserică, zicând câte-o ectenie, vorbind des și cu gură mare cătră copiii, cari văd de cădelniță, ori cătră dascăl; celalalt s'a așezat la o masă lângă ușa dela intrare și primește plata molitfelor de post, dela femeile, cari dau năvală, cu lumânări în mâni.

„Pomenește Doamne“, începe preotul, și ele înșiră numele, gândindu-se la fiecare: Maria, Gheorghe, Ruxanda, Nicolae, un prunc nebotezat, încă o Marie..., repetate de sfințita față bisericească rar și tare, s'auză și Dumnezeu.

Banii s'adună grămejoară tot mai mare pe masă, pomelnicele curg, nu se mai sfârșesc.

O femeie bătrână, mărunțică, a uitat numele scump al unui nepoțel și se frământă toată cu mâna la gură, se 'ntoarce cătră preot, care s'a pus să rostească alt pomelnic și spune răspicat să 'năbușe vorba celeilalte:

„Pomenește părinte ș'o minune“.

Preotul se uită lung, o noră a ei, mai de colo din mijlocul bisericii îi aduce aminte strigând, numele „Benone“ și omul lui D-zeu zice cu glasul-i apăsător, dând din cap și zâmbind în barbă: „Robul tău Beniamin“.

Femeile, care cum pleacă dela molitfă, pun

lumânările în sfeșnice, le aprind, bat mătânii, șoptind vorbe de rugă.

Rugăciunea e oricând și oriunde binevenită pentru pacea sufletului; sub bolta casei lui Dumnezeu, în cântece, miros de tămâie și lumină multă, ea capătă un înțeles mai mare; puterea ei e însă peste fire de covârșitoare seara, în postul Paștelui, la denii. În tăcerea satului, clopotele duc răsunetul lor până de parte, răscolind în suflete fumul, spuza și cenușa faptelor rele. În întunerecul alușgat de făcliile de ceară înlăuntrul bisericii, dar care stăpânește înconjurul, pândind pe la ferestre, țâșnind din clopotniță pe ușa cu scări sucite, omul e cuprins de teamă, se simte slab, are nevoie de 'ndurare, de milă și de ajutor din partea cerului.

Lelea Ilinca Besnea se apropie de preot și-i spune ceva 'n taină. Femeia aceasta groasă, puternică, plină de sănătate, a fost pe vremea ei o lele și jumătate. S'a măritat de mică după un netot, cum îi zicea ea, pe care l-a 'mbrobodit și l-a ținut după ușe tot timpul căsniciei lor, ea făcându-și mendele după plac. Acū și-a trăit traiul și și-a mâncat mălaiul. I-a iertat Dumnezeu trupul de fiorii plăcerilor și bate calea bisericii, să capete iertarea sufletului de muncile de veci. Și-a adus cu ea și pe cele două fete, cari i-au rămas nemăritate, să se spovedească.

„Spovedania mai face pe oameni, să vie la calea dreaptă și pe fete, să se ferească de apucături rele“, zicea lelea Ilinca pe drum, cătră o surată. „De n'ar fi nici asta, n'ai mai vedeă pe lume nici frică de Dumnezeu, nici rușine de oameni. S'ar fură și s'ar omorî unu pe altu, și fetele ar da pe vatră toate de nelepce!“

Preotul se apucă de spovedanie. Cetește ceva creștinilor, așezați în genunchi, la picioarele lui, cu epitrahiliul în cap, îi lasă apoi să se ridice și prinde a-i întrebă multe și mărunte.

Toate păcatele ies la iveală. Un moșneag a mâncat dulce de nevoie ori din greșală;

babele sunt mustrate de cuget și se cred în păcat mare numai c'au schimbat lingura de post, cu a vreunui copil, de dulce; femeile toate își simt sufletele împovărate de vorbe rele, de drăcueli, de afurisenii; cele mai tinere că n'au ținut vreo sărbătoare, ori au călcat greșit; fetele că n'au ascultat pe mame.

Vorbe, șapte, cântece, par'c'ar fi un zumzeit de albine.

Două surori, măritate de mult, orășenite, rîd în glume ușoare c'un tânăr, care le umblă mereu pe urme.

„Dumneavoastră nu vă spovediți?” le întrebă el.

„La ce folos?” răspunde, dînd din umeri una din ele.

„Poate aveți vreun păcat pe suflet!

— Ei, și de-am avea, ce, o să-l spunem popii, să-l știe și el?

— Păcatul mărturisit e pe jumătate iertat, zice scriptura.

— Dar dacă nu-l mărturisești?

— E păcat mai mare afunții!” făcîu tânărul duhovnic.

„Crezi dumneata că țărani noștri, femeile și fetele mai ales, spun toate? Să duc de formă, să îplinească un obicei, de ochii lumii, ori împinse de părinți și, odată sub patrafir, făc: „Nu știu, n'am văzut”, vorba aceea: „Nici usturoiu n'am mâncat, nici gura nu-mi miroasă”. Zice că e păcat s'ascuți la spovedanie, dar ia să te dai mai aproape, să vezi ce dă din gura lor!”

În colțul din partea dreaptă a bisericii, la picioarele unui sfânt scofălcit, cu barba lungă înfurculiță, preotul tocmai sfârșia de spovedit o fată:

„Dar părleazu' l-ai sărit?” fu întrebarea din urmă a lui. Fata pironi ochii 'n jos și scoase un nu ușor din gură, apoi îndemnată de râsul preotului, rîse și ea.

„Uite, o vezi, vorbi una din ele, cum rîde cu popa?

— O fi 'ntrebînd-o câte garduri a sărit!” zise și tânărul în glumă.

„Par'că ea e proastă să spuie!” Dar nu 'nțeleg ce i-ar folosi lui să afle?... Poate ca să știe cu cine să 'nceapă, că popii d'astea sunt buni! Îmi spuneă cineva că o femeie

tânără, frumoasă, spovedindu-se la un popă, la răspunsul ei, că n'ar fi călcat niciodată alături de drum, i-ar fi zis: Rău, tată, de ce nu? Mereu pe poteca bătută? Mai ia-o și rasna prin iarba cu flori, că-i mai plăcut! Asta e via Domnului! Să te duc eu prin ea!”

Se 'ndesește lumea tot mai mult. E Vineri, Marea zi a Patimilor. „Cine nu vine în seara aceasta s'asculte prohodul, merge 'n fundul iadului”.

Cântecele se 'nalță preamărind suferințele îndurate pentru păcatele omenirii de mielul nevinovat.

Începe întâi preotul de rînd, ieșind din altar cu lumânarea pîlpîind, din care aprind toți, zic apoi cântăreții dela o strană, cu celalalt preot și cu copiii dela școală, apoi dela a doua strană tineretul învățat al satului, băeți și fete. Mai puternic decât toate pun stăpînire pe golul larg al bisericii și al inimilor pocăite, două glasuri, unul gros, sgu-duitor, altul subțire și dulce. Amîndouă plutesc laolaltă, se isbesc de tâmpla luminată, se ridică sus spre bolta rotundă, se 'nalță spre locașurile nevăzute ale dumnezeirii. Prin strănile din cele două laturi ale bisericii, în formă de corabie, — semnul ce duce omenirea la portul dorit, — o ceată de alți tineri ascultă cu plăcere, cu ciudă, ori cu răutate. Chipul atrăgător al glasului subțire fierbe de mult pe toți; unuia singur însă i-a fost dat să s'apropie de el, prin măestria cântecului care vrăjește mințile și moaie coarda inimilor.

Sărbătoarea mare a răstignirii Mântuitorului amintește omului nevrednicia sa; în fața pildei mari de jertfă pe care n'o 'nțelege și n'o poate deci urmă, se vede mie, neputincios, și uimirea îl copleșește. Sufletul, în care clocotesc dorinți deșarte, se rușinează, se tărăște la picioarele aceluia, care a suferit de bunăvoie pentru iubire și scăparea lumii de pieire, se roagă, cere iertare și 'ntărire. Corpurile se pleacă, genunchii lovesc piatra în mătâni multe, se mișcă des și tremură buzele. Bărbații clatină din cap, fac cruci apăsate, se lovesc cu putere în umeri și 'n frunte, să deștepte carnea din amorțirea ei lumească. Femeile încrucișează des mâinile

pe piept, plâng cu hohot, bodogărind din gură:

„Nelegiuții! Cum au răstignit pe Mântuitorul lumii, pe mieluşelul nevinovat!“

Unul dintre tinerii, cari umblă la școli înalte, în dorul de-a se ridică 'n ochii celorlalți, ai mulțimei și 'ndeosebi ai celor lucitori și pătimiși, a ieșit între icoane și vorbește:

„Așa a fost întotdeauna: Mulțimea, veșnic doritoare de mai bine, îl nesocotește și-l pironeste, când îi vine 'n cale; și, numai după ce a suferit botezul nedreptății se prețuie dreptatea și adevărul!“

„Ceeace a făcut odinioară poporul Iudeu, faci astăzi tu creștine! Cufundat în întunecul superstițiilor și obiceiurilor zadarnice, orbăcând după câte-o rază apropiată, înșelătoare de minți, nu ești pe picior, în toată clipa, să strigi moarte celor ce-ți doresc mântuirea?“

Apoi: „Crucea eră pe acea vreme mijlocul cel mai rușinos de pedeapsă și se da numai streinilor. De când s'a răstignit pe ea lumina vieții, a devenit semnul cel mai cinstit și mai prețuit din lume! Azi însă, cu ea și 'n numele ei noi răstignim tot ce e mai sfânt pe lume, dreptatea și adevărul!“

Bărbații clatină mai tare din cap, femeile oftează tot mai adânc, semn că tânărul a vorbit bine. Ce? Cum? Au uitat de atunci! Poporului nu-i trebuie vorbe multe, ci lucruri pipăite, fapte, pilde văzute de urmările credinței și necredinței, de se poate minuni! O, dar timpul minunilor a trecut, și, de-i așteptă mereu a doua venire a lui, cine știe pe ce căi te-i trezi?...

Au luat-o acum spre case. Clopotele pornesc din nou, întâi cele dela biserica din jos ca o cântare plângătoare, innăbușind glasul vesel al celorlalte două.

Merg grămadă copii, fete, cucoane, tineri, neveste.

„Mie mi-a plăcut mult predica“, spune una din cele două.

„Calcă a sfânt!“ vorbi cealaltă.

„Mai știi? S'o face popă!“ glumi cea dințaiu.

— Ar fi un popă drăguț! îndrăzni mai mult cea de-a doua, ridicând capul c'o strâmbă-

tură ușoară a gâtului, surizând din gura rotundă, cu buze subțiri, roșii, și din ochii-negri, rotunzi și umezi.

„Ba, după mine nu calcă deloc a popă!“ zise unul din bogătași. „Prea vorbește de sus. Pe om trebuie să-l iei mai altfel, cu mâna pe după ceafă, cu câte un ciocan de rachiu, cu câte o glumă, să zici și să faci chiar ca el! Așa știm noi! Așa s'au purtat popii ai bătrâni, cari ne-au păstrat credința. Rumânului nostru nu-i trebuie popi fuduli. Lui îi place să bea 'mpreună, să meargă la el la păs cu pieptul și cu sufletul deschis, să-l scoale 'n miezul nopții pentru spovedanie ori împărtașanie, să cetească hainelor celor ce vor să se'ia, să treacă peste bolnavi la sfințele daruri, lucruri pe cari tinerii le privesc ca superstiții și obiceiuri zadarnice!“

Venindu-i la îndemână să spuie ce-l rodea pe inimă, intră 'n vorbă și tânărul care-și vedeă fugind de sub picioare puntea pe care credeă că merge sigur spre țărnul dragostei închegate.

„A amețit capul bieților oameni cu vorbe late de bine și dreptate! Crezi că vor ajunge sătenii să priceapă vreodată rostul adânc al ideilor ăstora? Vor face pomeni cu nemiluita, își vor sparge capetele pentru drepturi, binele și dreptatea desăvârșită vor rămâne tot în guri și 'n aer numai, spune ici-colo de câte unul ca tine!“

— Să mă iertați, reluă celalalt, că sunt nevoit să urmez predica, care nu-și are rostul aci; voi fi însă mai priceput, că vorbim între noi.

„Oare care e râvna cea din urmă a omnirii, scopul pentru care am fost creați și trăim, mângăierea care ne atrage și ne ține vieața? Fericirea, nu? Dar fericirea adevărată nu se poate ajunge decât prin desăvârșirea ființei noastre. Calea ce duce într'acolo e lumina minții și a sufletului. Adevărul, dreptatea, binele sunt: hrana, toiagul și călăuza. Când adevărul se nesocotește, dreptatea e ca un cerșitor alungat și lovit de toți, iar binele, floarea soarelui, ținută pe lemn, pradă ciorilor lacome, lumina vezi bine, se stinge și calea fericirii se închide. De aceea crezul nostru de toate zilele trebuie să fie dreptatea, binele, adevărul, nădăjduind în ajungerea și

respectarea lor, purtând dragoste pentru ele ori când și unde s'ar arătă. Numai cu chipul acesta căpătăm putere și înbold spre o viață liniștită și plină de înțeles. Acesta e sâmburele creștinismului, religia sfântă pecetluită cu sângele întemeietorului ei!

Tac o clipă toți.

Vorbele calde, sunetul prelung al clopotelor, întunerecul nopții, mulțimea lumânărilor aprinse ce poartă fiecare 'n mâni, pornesc să nască simțiri noi, puternice, în multe inimi, slabe, șovăelnice. **Mihail Lungianu.**

Cântec.

Paltini desbrăcați de frunze
Din brădetul ruginiu,
Am visat la umbra voastră
Visul însă nu-l mai știu,
Doar abia-mi aduc aminte
De doi ochi și de-un suris
N'a 'ncăput, în astă lume
Fericirea celui vis,
Ori că mi-a fost prea săracă
Și pustie inima,
De nu l-a știut cuprinde
Și nu l-a știut visa

Paltini ce-mi cântați a jale
Cu a viscolului glas,
Număr cuiburile goale
Ce prin ramuri v'a rămas...
De să coboră la mine
Din visu 'n care-l văzui
N'aș mai fi avut putere
Să mă las de vraja lui,
Ori că mă 'mbătam de farmec,
Paltinilor poleiți,
Și vă povesteam iubirea
Oamenilor fericiți.

Maria Cunțan.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Rugăciune.

Înseninând a gândului meu noapte
În pragul minții blândă te arată,
Și mă mângăie 'ncet c'o șoaptă caldă
Minunea mea de-apururi adorată.

De tremurarea genelor sfioase
Să-mi prind nădejdea mea izbăvitoare
Și biruiți, în visul meu de-o clipă,
Iubirea ta s'o am ocrotitoare.

Îmbujorat norocul să-mi zâmbească
Trezind în mine mugurul credinței,
Și din adâncuri tainic închegată
S'aud cântarea sfântă-a biruinței;

Să mă primești în lumea ta curată
Tovarăș credincios de zile bune,
Și 'n drumul nostru grabnic spre lumină
Avântul altei vieți să ne 'ncunune.

I. N. Pârvulescu.

Grupări literare și idei politice

de Sextil Pușcariu.

(Sfârșit.)

IV.

Un om e pregătit pentru lupta vieții când cunoaște viața din jurul său și când se cunoaște pe sine. Deoarece însă viața ascunde în sine taine nestrăbătute și surprinderi neprevăzute, deoarece adesea vedem că imposibilul de ieri devine astăzi posibil și, invers, nădejdiile noastre cele mai temeinice se spulberă în fața unui accident neprevăzut, cunoașterea vieții se va restrânge în limitele unor experiențe adunate cu înțelepciune și în trezie neîncetată de a putea apuca prilejul binevenit. Deaceia condiția a doua devine cu atât mai însemnată: cunoașterea de sine. A calităților și a lipsurilor, a forțelor și a slăbiciunilor proprii. Cunoașterea părții mele slabe mă va face de a mă resemna în parte în aspirațiile mele, de a potoli râvna înăscută în fiecare om de-a atinge înălțimi mai presus de firea mea, dar în același timp mă va face să caut să mă întăresc din partea unde știu că sunt vulnerabil, să muncesc spre a acoperi lipsurile cu care m'am născut. Conștiința forțelor și a calităților mele îmi va da dimpotrivă puterea să intru în luptă, să cuceresc, să-mi formez un ideal care chiar dacă întrece puterile mele momentane, fiindcă vreau cu tot dinadinsul a-l ajunge, simt că mă pot apropia de el.

Același lucru se poate spune și despre un popor și mai ales despre poporul nostru românesc.

Vieța noastră va fi așa cum o vor alcătui-o împrejurările externe și așa cum ne-o vom plăzmi noi înșine. Spre a fi pregătiți pentru viitor, trebuie să urmărim, povățuiți de experiența ce ne-o dă istoria și veșnici trezi la surprinderile ce le pot aduce ziua de mâine, politica noastră așa zisă externă. Să menținem legăturile și prietenii pe care le socotim favorabile și resemnându-ne de-a vrea cu tot prețul „mai binele“ să căutăm să pregătim „binele“ pentru care în fiecare moment poate sosi, pe neașteptate, momentul oportun. În același timp însă să ne pregătim pentru viața noastră internă, să întrebuițăm forțele

și aptitudinile noastre pentru o întărire neconținută, să ne cunoaștem slăbiciunile, spre a le putea îndrepta. Căci nu e voie să uităm un lucru: alianțele și prietenii pe cari le căutăm înafară, le vom afla cu atât mai ușor, cu cât ca aliați reprezentăm o forță care la un moment dat poate să și ofere, nu numai să ceară.

Aproape jumătate din toți Români locuiesc înafară de Regat, în țerile învecinate, despărțiți politicește de România, dar formând un brâu puternic care o încinge de toate părțile. Aceasta e un fapt istoric, pe care nu noi îl vom putea schimba în împrejurările actuale. Cei mai mulți Români consideră aceasta ca marea nedreptate a sorții, — foarte puțini își dau seamă că această slăbiciune poate deveni sub împrejurări și este chiar și astăzi o forță a noastră. Răspândiți în atâtea părți, dintre care fiecare a avut o altă soartă, noi am putut pe alocuri să dezvoltăm virtuți etnice speciale cari pot servi de model celorlalte fragmente de Români, suferințele seculare, diferite în diferite regiuni, ne-au dat puteri de rezistență mai mari. Iar pentru cazul că un războiu mare, prevestit de ani de zile și socotit de inevitabil, va avea să aducă schimbări în regiunile Dunării, Regatul românesc este considerat de o putere decizivă, în mare parte tocmai pentru faptul că e încunjurat de masele compacte de frați de același sânge, cari nu pot fi nesocotite în orice combinații viitoare. Iar dacă visul unor cercuri din Viena de a atrage Serbia la marea monarhie Dunăreană, o țintă urmărită cu multă perseverență, se va realiza, cele trei sute de mii de Români dela Belgrad până la Niș, al căror glas nu se aude astăzi, vor glăsuși puternic atunci...

Pentruca acele mase compacte cari încing Regatul României cu un brâu puternic să poată însă trage în cumpăna viitorului, e necesar ca ele să nu fie legate între olaltă numai prin limbă, ci și prin toate acele mii de legături cari se cuprind în lozinca unitatea noastră culturală.

Lozinca aceasta a „Daciei literare“ a pornit, precum am văzut, din cercul grupării și a fost din nou propovăduită, cu mai multă putere, de gruparea „Sămănătorului“ și de sora ei din Ardeal.

Roadele binefăcătoare ale acelei mișcări, cari nu datează în noul ei ipostaz. nici de un deceniu, se văd. Revistele și gazetele noastre trec granițele în număr mare, ele nu sunt numai *abonate*, ci și *citite*, iar foile din Regat au în permanentă rubrici informative asupra vieții de peste hotare. Astfel am ajuns să ne cunoaștem, să ne bată inima de bucurie când primim vești bune, să ne doară până în fundul sufletului când cetim despre slăbiciunile fraților noștri. Ceice înainte cu zece ani au fost ca mine studenți, își aduc aminte că contactul între Români despărțiți de munți se reducea la câte un congres studentesc care se termină cu păruiele, că antagonismul dintre „Transilvăneni“ și „Bucovineni“ strică armonia la „România Jună“, că cei din Austro-Ungaria și cei din Țară nu puteau înjgheba, din cauza unei desăvârșite înstrăinări sufletești, societăți studentești în diferitele orașe mari din străinătate. Ce știam noi atunci de stările interne ale celorlalte regiuni locuite de Români, de problemele cari îi preocupă pe frați, câți eram în curent cu literatura ce se făcea dincolo de hotare?

Astăzi știm, în Ardeal, cari sunt problemele ce preocupă spiritul public în România, cari sunt luptele interne în Bucovina, în România se discută chestiunile dela noi, în Bucovina raporturile culturale cu România sunt deosebit de vii și ar fi de dorit ca să înceteze și neexplicabila rezervă față de Ardeleni, literatura românească este una pretutindeni, iar limba scriitorilor de dincolo și dincoace de munți aproape aceeași.

Și fiindcă a venit vorba de limbă, trebuie să protestez energic împotriva celor ce cred că au dreptul de a-și bate joc de tendințele grupării tinere din Ardeal, de a ne desbrăca de „ardelenismele“ greoaie spre a le înlocui cu expresiile elegante și proprii, întrebuițate în Regat. N'o fac ca filolog, ci ca unul care cunoaște evoluția culturii noastre și știe că de câteori s'a ivit în cursul ei o mișcare importantă, totdeauna chestiunea limbii a

fost pusă pe planul dintâi. Petru Maior, I. Maiorescu, Eliade Rădulescu, Kogălniceanu, Negruzzi, Alecsandri, Russo, Barițiu, Cipariu, Pumnul, Odobescu, Hașdeu, T. Maiorescu, ș. a. toți au fost preocupați de chestiunea limbii noastre literare, pe toți i-a neliniștit problema ei și nici unul dintre ei n'a pregetat să o considere ca una dintre chestiunile cele mai însemnate. Și este un merit dintre cele mai mari al „Luceafărului“ și al „Tribunei“ că au avut tăria de a jertfi falsul patriotism local, că au rupt îndărătnicia noastră și au primit să se îndrepteze după singura limbă îndreptățită de a servi ca normă pentru o limbă literară, cea întrebuițată de scriitorii noștri mari, din Regat. Fără această schimbare orice apropiere sufletească între noi și România eră imposibilă, căci revista și gazeta noastră în cești zece ani din urmă nu ar fi putut străbate peste hotare. O parte din noi nu pot înțelege încă nici azi, că „latinismele“ și „ardelenismele“ întrebuițate de „inteligenta“ din cutare orașel din Sătmar, schimosesc limba noastră strămoșască astfel că nu poate fi înțeleasă nici de cel mai indulgent cetitor din țară, ea nu poate fi gustată, ea îl respinge chiar dela început, îl face să nu poată vedea cuprinsul, ideea, din cauza formei streine. Ca un exemplu clasic în această privință pot servi cuvintele cu cari Al. Russo descriă odinioară impresia ce i-a făcut-o înălțătura adunare de pe „Câmpul libertății“.

„Multă mirare insuflă pribegilor spectacolul frăției curate între surtuțe și sucmane; frăție nu numai de sânge, dar frăție în traiu și în obiceiuri și în toate relațiile. Societatea în Principate, ca toate societățile vechi, este întemeiată pe nepotriviri, pe interese ce se prigonesc, și pe ierarhii; Ardelenii, tolerați numai pe pământul ce-l ocupau până la 1848, și privind cu duioșie de peste munți la Țări, adevă la Moldova și Valahia, alcătuiau numai o familie, și o familie patriarhală... Pribegii dar, înfățișătorii luptei în Principate, a egalității drepturilor, iar nu a oamenilor, urmară cu ochii plini de mirare uimitoare frăția aceasta și mai că, într'un minut de înfocare, ar fi dorit să nu se fi născut feciori de boieri. În ziua aceea frumoasă, un lucru lipseă însă pe câmpul Blajului... limba!..“

Inteligenții, frați și fii ai miilor de Români adunați, de pe tribunele Câmpului libertății, nu vorbeau românește, și vântul învietoar al acelei zile mărețe purtă pe deasupra capetelor o babilonie de cuvinte stropsite și smulse din latinește pe cari bieții Români nu le înțelegeau nici decum, deși le primiau ca semne de mântuire, zicând: „o fi, dar, ... așa o fi“. Într-o sută sau două de inteligenți ce se află atunci la Blaj, numai pe doi bărbați i-am auzit grăind atunci românește cu Românii și aceștia, când îi ascultă vorbind, strigau „așa! așa ei!“ iar un „o fi, ... așa o fi!“ — Unul din acei doi zicea: „Ungurii vreau Unio. Știți ce va să zică Unio? Va să zică că până acum ei ne-au încălecat pe păr și acum vreau să ne puie și șaua în spinare!“ Al doilea strigă: „Uitați-vă pe câmp, Românilor! Suntem mulți ca cucuruzul brazilor, suntem mulți și tari, că Dumnezeu e cu noi!“ — Dintre acești doi Români cari grăiau românește, Ungurii l-au spânzurat pe unul, iar pe celalalt Românii l-au numit cu fală „Împăratul Munților“. (Scrieri, ed. Haneș, pag. 42—43).

Pentru ajungerea acestei unități culturale nu trebuie desconsiderat nimic. Chiar și ortografia, această haină cu totul exterioară, unificată bine-rău de „Academia Română“ și primită în toate regiunile locuite de Români, este o demonstrație pentru unitatea noastră culturală.

Dar limba nu-i numai un veșmânt exterior, ci ea e însaș expresia mentalității noastre, a culturii noastre românești. De aceea ea trebuie să fie una pretutindeni, trebuie să o desbrăcăm de toate surogatele străine pe cari ni le-a adus în Ardeal și în Bucovina sclăvia culturii streine, germane sau ungu-rești.

În articolul său „București—Budapesta“, Goga a arătat de ce generația tânără cere o cultură românească, care nu poate fi alta decât cea reprezentată de marii gânditori ai României și la care noi, ceilalți Români, putem aduce o parte nouă, o putem îmbogăți, dar n'o putem schimba.

Pe aceasta trebuie s'o cunoaștem întâi și apoi de sigur o vom iubi, căci ea e singura cultură adevărată și firească pentru noi, pe ea ne sunt acordate coardele sufletului nostru,

care vor răsună de câteori vom ceti o cugetare românească spusă în limba curată românească, dându-ne acei fiori de mândrie națională, fără de care nu am putea duce o luptă atât de istovitoare.

Această mândrie națională, izvorâtă din cunoașterea noastră reciprocă, va spulberă prejudecățile cari ne sugrumă încă. Atunci nu vom mai întâlni tipul aceluia Bucovinean pe care în liceu și la Universitate dascălii streini l-au făcut, direct sau indirect, să creadă că trecând granița dela Ițcani dai de o țară incultă, fiindcă nu regăsește spiritul birocratic al beamtărilor din Austria, va dispărea tipul Ardeleanului pedant care trecând în România pe la Predeal sau Turnu-roșu, în loc să-i salte inima de bucurie văzând progresele acestei țeri, va istorisi acasă că Românii sunt „fără caracter“ deoarece cutare i-a dat o întâlnire la o cafenea și l-a lăsat să aștepte o jumătate de ceas înzadar.

Să lăsăm prejudecățile acasă și trecând granițele să fim indulgenți pentru slăbiciunile ce le vedem și entusiaști pentru părțile bune. Atunci vom vedea cât de minunat se completează Românii din diferite regiuni, vom găsi tipul preotului ideal mai ales în Ardeal, al învățătorului-apostol cu deosebire în România și al țaranului conștient de drepturile sale cetățenești mai cu seamă în munții Bucovinei. Astfel, cutreerând tot ținutul locuit de Români a putut un Eminescu și un Iorga să scrie luminoasele lor studii îndrumătoare, astfel, creându-se burse și ajutoare pentru tinerii studenți, ca să poată străbate studiind regiunile românești, vom avea acea pleiadă de oameni care vor stabili legăturile sufletului românesc, vor ști, stabiliți apoi la ei acasă, cum se pot completa lipsurile de cari suferim și înlătură relele cari ne bântuie pretutindeni.

Atunci, fiecare, acolo unde l-a sădit Dumnezeu și unde l-a aruncat soarta, va putea fi mai de folos României întregi, decât dacă ar vână niște vise pe cari el, din puterile sale, nu le poate realiza. Atunci s'ar vedea că după unirea politică a celor două Principate române, unirea sufletească prin cultură a tuturor Românilor este cel mai mare fapt politic ce-l putem realiza. Dacă ea ar

fi existat mai de mult, astăzi n'ar fi probabil decât o singură biserică gr.-or. pentru Românii din Austro-Ungaria și averile lăsate de Domnii cucernici ai Moldovei n'ar fi amenințate de Rutenii oploșiți în frumoasa Bucovina. Dacă gândul genialului Șaguna, a acestui profet politic, nu s'a putut realiza atunci, piedeca n'a fost numai îndărătnicia unui episcop pe jumătate rutean, căci consilierul lui a fost un Român întreg și el a fost celce a raportat că planul nu se poate realiza, fiindcă în Bucovina sunt și Ruteni. Pe atunci nimeni nu-i vedeă, nimeni nu-i băgă încă în seamă și a trebuit să vină un Român ca să atragă atenția guvernului asupra lor, să suleveze „chestiunea ruteană” în Bucovina. De ce? Fiindcă unirea sufletească cu ceilalți Români nu există, fiindcă un fals patriotism local îl făcea să se îngrozească de o ingerință a Transilvănenilor în afacerile interne ale Bucovinei, fără să vadă că deschide porțile mari unor venetici de alt neam.

Și urmând acest șir de idei ne întrebăm: dacă punctul cardinal al programului național, autonomia Transilvaniei, ar fi realizabil, ce folos ar avea *Românimea* de această cucerire, cât timp n'ar exista în Ardeal conștiința unității noastre culturale? Nu s'ar naște stări analoage ca în Bucovina de odinioară, iar urmă o izolare față de Bănățeni și Ungureni și o apropiere de Nemții și Ungurii din Ardeal, care ne-ar putea schimba chiar sufletul românesc? Autonomia aceasta ar fi o putere în mâna noastră numai când sufletul românesc ar fi întărit printr'o unitate temelnică culturală cu ceilalți Români, condiția esențială, acel prius, față de care orice altă nizuință apare ca un posterior.

Ceeace nu vrea să zică că „politica mare”, așa cum o înțeleg deputații și o parte a Comitetului național, trebuie părăsită deocamdată, spre a pregăti mai întâi unitatea culturală. Cuvintele prius și posterior nu trebuie luate în înțeles cronologic. Un jucător bun de șah va ști, chiar când îl preocupă un plan, să-și ațintească privirea asupra întregului câmp de luptă, urmărind simultan și alte combinațiuni, neuitând să facă rocada la timp etc.

În privința aceasta trebuie făcută o distincție precisă, căci ceea ce am spus la începutul acestui articol nu trebuie pierdut din vedere: întărirea internă nu exclude, ci se întregește cu cea externă. Ceice contestă îndreptățirea „politice mari”, identificând-o cu o politică care așteaptă să-i pice mura în gură, și doresc cu toate forțele noastre să se îndrepteze spre „politica de acasă”, greșesc. Tocmai în vremile noastre, când nu știm ce lavine vor porni pe urma desgheturilor la primăvară, nu e voie a căuta numai să ne clădim în calea lor o casă cât de solidă, fără a țineă cont de sfaturile meteorologilor, cari în foișorul lor de observare urmăresc cu atenție schimbarea curenților din văzduh și întrețin neîntreruptă legătura cu posturile de observare din alte părți. A generaliza ironia cu belimbrochiadele și asupra acestui punct, e deplasat. Tot atât de greșit, ca și când cauți să-ți ațănțești toată atenția asupra văzduhului și să nu cerci întărirea pe pământ.

Și deoparte și de alta exagerarea unui punct de vedere, îndreptățit în sine, dar unilateral și manc, cât timp nu e întregit cu celalalt. Astfel nu se face politica unui neam, ci politică de partid. Când, spre ajungerea unei ținte, două căi sunt deschise, amândouă bune, atunci e firesc ca unii să apuce pe o cale, pe care ei o cred mai bună, alții pe alta. Specializarea aceasta e chiar necesară în ziua de azi, când lupta vieții e atât de complicată, încât abia poți ajunge la o izbândă dacă-ți concentrezi toate puterile tale individuale într'o direcție. Deci se vor naște două grupări, dintre cari fiecare crede că drumul ei e cel bun și va merge pe el, chiar împotriva celeilalte grupări. Peste ele însă trebuie să existe o conducere, care scutindu-le cu iubire și cu grijă de rătăcirii, să le întrebuițeze spre binele scopului final.

Această conducere, care în mod logic e în competența comitetului național, ar trebui să stea *deasupra* grupărilor, lăsând fiecărei grupări presa sa, îngrijindu-se însă ca luptele de principii să nu degenereze în pâruieli și în certe ca la ușa cortului, ci căutând ca din articolele gazetelor scrise în ton urban, chiar și când fac polemică, să picure o opinie publică sănătoasă, tocmai fiindcă nu e unilate-

rală. Astfel va fi păstrată solidaritatea. La nici un caz nu e voie însă ca cei meniți de a fi conducătorii firești să se identifice cu una dintre cele două grupări, decretând principiul „tabu“.

După ce am ținut să accentuez că cele două direcții nu se exclud, ci se întregesc una pe alta, voiu urmări mai departe pe aceea dintre ele care pentru ceice fac parte din generația tânără, este cea mai rațională.

A doua lozincă pe care „Sămănătorul“ a luat-o dela vechii sămănători de idei, este „prin noi înșine“.

A spus-o, dacă nu mă înșel, mai întâi N. Bălcescu. În anul revoluției, după ce umblând după aliați streini s'a convins că fiecare popor are interesele sale pe cari nu le poate sacrifica pentru un vis romantic și că ajutorul îl capătă numai cel tare, iar nu cel slab.

Deci, chiar dacă am urmări prin întărirea noastră numai ideea aceasta, dacă am vrea să fim tari pentruca aliații să vie dela sine la noi, ar trebui să căutăm să câștigăm cât mai multă forță la noi acasă. Dar pentru generația tânără întărirea aceasta nu e numai un mijloc ce poate duce la o țăntă oarecare, ci e țănta însași. Generația aceasta este, poate prea pesimistă când, întemeiată pe experiența ce i-o dă istoria, nu prea crede în prietenii și în sfântul drept istoric, și este, poate, prea optimistă când crede că în noi este atâta putere ca să ieșim și singuri la liman. Exagerează, poate, când prețuește ca un erou mai mare național pe cutare dascăl sau preot anonim, care salvează o școală cu prețul sărăciei sale pe care trebuie s'o extindă asupra unei spuze de copii dintre cari fiecare cere de mâncare și — cece e mai admirabil — cere învățătură, decât pe cutare om cu stare care-și jertfește o parte din avere ca să poată fi deputat. E poate unilaterală părerea că un discurs în camera de pe malul Dunării nu trage atâta în cumpănă ca munca tacită a cutărui domn fără pretenții, care organizează meseriașii români într'un centru românesc, ridicându-le cu un ridicol „fond de zece bani“ o casă și inundând orașele noastre menite maghiarizării cu o puternică burghezime românească. Chiar o ținută eroică, în aceeaș

cameră, a zece împotriva câtorva sute, despre care raportează o săptămână întreagă gazetele cu puțini cetitori din străinătate, fi umple cu mai puțină mândrie națională decât cinstea și prudența neremarcată, dar atât de remarcabilă în zilele noastre bogate în exemple rele, a acelor tăcuți funcționari la o sută și mai bine de bănci românești, dintre cari în câteva decenii nici una nu a dat faliment și nu a avut un delapidator.

Cei dintâi sunt falnica gardă națională, cu uniforma strălucitoare, cu care, în timp de pace, putem aranja paradele frumoase și impunătoare, atât de necesare și decizive chiar în anumite împrejurări; cei din urmă sunt inginerii tainici cari în lupta dintre două popoare clădesc fortificațiile ce nu pot fi cucerite de vrăjmaș. Scopul final pentru care pregătești o armată, nu e o manevră sau o demonstrație navală, nu e pacea, ci războiul.

Atât că astăzi cu câteva puști cu „foitaș“, cari mai mult bubue decât rănesc, nu pregătești o armată de războiu. Discursurile înflăcărâte, cu „tremolo“ la nota lui Traian, nu mai țin azi de cald și nu mai domină glasul de sirenă a congruei și a altor depravatori de conștiințe, acum când scumpetea traiului ne-a surprins fără de a fi pregătiți s'o înfruntăm.

Trebuie alte arme, cu cari să putem înfruntă orice atac. Și acestea sunt: lumina și cultura.

Lumină și cultură iată a treia lozincă a generației tinere.

Lumină din belșug, care să pătrundă și în cele mai ascunse tănițe spre a descoperi adevărul, chiar când vor răni pentru moment ochii noștri deprinși la întunec. Să revărsăm lumina astfel, ca să ne cunoaștem deplin, să stabilim definitiv, cari sunt aptitudinile noastre, spre a le putea întrebuința ca arme și cari ne sunt slăbiciunile, spre a ne putea fortifica din partea lor.

Lumina trebuie dusă mai ales în masele largi ale populației, organizându-le pentru o luptă economică, cetățenească și națională, arătându-le ce pot face ca să iasă din întunecul ce le dă pradă cămătarului economic și a celui administrativ.

Și lumina aceasta o vom răspândi prin cultură. Nu mă gândesc numai la știința de carte ce trebuie dată analfabeților, la cultura românească ce trebuie răspândită în mințile celor crescuți în cafenele ungurești, ci mai ales la *cultura inimii*.

Progresul cultural, întrucât el se restrânge la manifestările lui intelectuale, ce l-a făcut poporul român de un veac încoace e uimitor. Astăzi suntem un popor european, care am produs artiști și oameni de știință, cu care cu drept cuvânt ne putem mândri. În privința aceasta înaintașii noștri și-au făcut datoria în cea mai mare măsură, atât doar că această cultură încă n'a pătruns până în straturile de jos ale populației. Dar acest lucru se poate ajunge fără multă greutate.

Ceeace n'au făcut însă înaintașii, și nici nu puteau face în timp atât de scurt, este ridicarea poporului nostru pe treapta popoarelor vechi din apus în ceeace privește cultura inimii. În privința aceasta se deschide câmpul larg de activitate pentru conducătorii noștri actuali și pentru cei viitori.

Voiu aduce un exemplu.

Astăvară călătoream prin munții Făgărașului, condus de un bade Ion, dintr'un sat mărginaș cu România. Din vorbă în vorbă, văzând că mă interesez sincer de păsurile țaranului român, câștigă încrederea în mine și încep să-mi spună cât de greu o duc, mai ales economii de vite de când cu noua convenție și cu măsurile draconice de poliție granițerească.

„Și ce faceți acuma, de când nu mai puteți trece cu oile dincolo?”

— Păi, ne ajutorăm și noi cum putem.”

Și-mi istorisi între altele unul din multele lor feluri de „a se ajutoră”. Trec doi sau trei inși noaptea pe partea românească a muntelui și „rup” câte o sută, două, din turma de oi a vreunui cioban. După ce le-au schimbat „semnul”, le aduc prin trecători cunoscute numai de ei și le vând celor cu bilete de vite, care totdeauna au câteva „bilete” de acestea în rezervă.

„Dar dacă vă prind finanții?”

— Se ajutoră” și în acest caz, bunăoară în modul următor: Când îi simt că se apropie, se fac nevăzuți, lăsând turma pradă finanților.

Pe o potecă lăturalnică ajung la un cioban prietin, de pe partea ungurească a muntelui, și transacțiunea se face în câteva minute. Pentru un câștig de o băncuță de capul de oaie, ciobanul se prezintă desperat la finanți, plângându-li-se că l-au călcat hoții și i-au furat atâtea oi cu cutare semn și ca martori aduce — pe hoți înșiși, cari mărturisesc că într'adevăr oile furate sunt din turma aceluia cioban.

În definitiv, fapta acestor țărani, deși e hoție curată, nu e atât de condamnabilă sau nu e mai imorală decât a celor ce prin legi nouă îi scurtează de drepturi seculare, silindu-i oarecum să se apere în felul rudimentar pe care dreptul de a trăi li-l dictează acestor fii ai munților. Dar lucrul nu se oprește aici:

„Și dacă tot vă prind finanții?”

— Atunci ne scapă „Gol-dracu”!

— Cine?”

Și badea Ioan îmi explică cine e acest personaj cu nume mitic. Un fiu de țaran din satul lor, ajuns „procatăr” în orașul din apropiere. El le poartă procesele și le câștigă totdeauna, fiind un fel de căpitan al lor, care le împarte rolurile și nu se sfieste să întrebuițeze toate mijloacele permise și nepermise, care însă îi pune clienții sub scutul unui paragraf.

Aici lucrul se complică în complicitatea fiului de țaran ajuns „domn” și e cât se poate de demoralizătoare. Pe de o parte, ceice s'au îndulcit la furturi de oi nu se opresc la ele, ci devin cu timpul hoți de drumul mare, știindu-se la adăpost de pedeapsă; pe de altă parte acest Gol-dracu, despre care se spune că a făcut un milion în douăzeci de ani, a adus, prin iubirea de procese ce a sămănat-o în cercul său, nenumărate familii la sapă de lemn și a demoralizat populația pentru decenii întregi.

El poate servi drept pildă vie pentru primejdia pe care o cuprinde cultura școlii și a universității când e lipsită de cultura inimii.

Ideile politice cari au plecat din sânul grupărilor literare se caracterizează tocmai prin nota lor pronunțată culturală. Scriitorii, acești idealisti, veșnici vânători ai frumosului, au

simțit totdeauna un fel de resens pentru politică în înțelesul tradițional al cuvântului, tocmai pentru că „politica mare“ e necesită să întrebuințeze arme imorale. Începând dela politica cea mai înaltă, când diplomații puterilor mari împart la masa verde între sine popoarele mici și neputincioase, continuând cu politica de partid, din ministere, unde se împart funcțiuni și sinecure pentru partizani și se opresc cetățenii liberi de a-și exercita dreptul lor de vot, urmând cu politica de compromise imorale care se face în culoarele camerelor ș. a. m. d. Aceste învoieli imorale, aceste pervertiri de conștiințe prin astuparea cu un os de ros a gurii care strigă, aceste gheșefturi făcute sub eticheta patriotismului sunt părțile urâte de cari „politica mare“ nu se poate scutura. Un politician bun trebuie chiar să cunoască toate aceste mijloace imorale și să le întrebuințeze fără cruțare, căci astfel se câștigă drepturi și garanții.

Dar acestea sunt arme cu două tăișuri, mai ales în situațiunea în care se găsește poporul român din Ungaria. Căci pentru acest popor conducătorii săi politici sunt în acelaș timp pilde. Și când din oportunism sau din înțelepciune politică, politicianii noștri se ajung cu dușmanii politici, cedând voturi românești unui candidat strein sau închid ochii când un vlădică ține un discurs neromânesc, atunci masele mari ale poporului cari privesc cu ochii țintiți la faptele lor și așteaptă vorba lor îndrumătoare, rămân în cazul cel mai bun desorientate. Deci, o altă mișcare paralelă, a unei politici intransigente, ce nu admite din principiu învoieli și discursuri neromânești, devine necesară, având să contrabalanceze prin întărirea culturii inimii, primejdia exemplului ce vine de sus. Sau să aduc un exemplu de activitate.

Cine cunoaște desvoltarea presei românești, știe că până bine de curând în privința aceasta am stat rău de tot. Decenii întregi ne-am sbătut într'un cerc vițios din care nu puteam ieși: gazetarii să plâneau că nu au un public cetitor pricepător, care să-i sprijinească, publicul se plânga că n'are gazetari serioși. Abia în timpul din urmă, cu sforțări uriașe și după o muncă pregătitoare de ani înde-

lungați, s'a creat la noi o gazetă care s'a impus publicului, grație celor ce o scriau. În sfârșit am ajuns să avem gazetari de meserie, cari în orice moment știau să orienteze publicul asupra evenimentelor zilei, cari știau scrie bine, aveau un program, pricepeau să dea tot ce cere publicul, fără a-i speculă setea de senzațional, cari au știut să aducă la sine pe cei mai talentați scriitori și pe cei mai conștiincioși corespondenți. E „Tribuna“, cam de vreo doi ani încoace, — și o spun aceasta, nu mânat de simpatii, pe cari înainte nu le aveam față de acest jurnal, ci cu toată obiectivitatea cu care sunt deprins să-mi fac studiile mele științifice. Chiar adversarii ei trebuie să-i dea acest testimoniu: „Tribuna“ e cea mai bună gazetă românească în general, iar în Ungaria nu există alta care să se poată măsura nici pe departe cu ea.

Presă este însă cea mai importantă armă politică. O sută de adunări populare nu pot face ceea ce o bună gazetă zilnică poate îndeplini cu ușurință: formarea unei opinii publice, adepți înflăcărați ai unei idei.

Nu vreau să discut dacă lozinca aruncată în timpul din urmă: „Tribuna trebuie să piară“, este sau nu îndreptățită din punct de vedere al „politiceii înalte“, pe care, mărturisesc, n'o pricep. Ceea ce știu însă este că această aruncare în aer a celei mai puternice redute naționale este o faptă care stă în contradicție cu toate convingerile ce și le-au putut face o seamă de oameni cu șcaun la minte. Și dacă ei protestează împotriva acestui atac, o fac nu numai pentru că n'au nici o garanție că cei ce vreau să submineze fortăreața sunt capabili să clădească alta în loc, ci pentru că sunt pătruși de convingerea că pe lângă „politica înaltă“ trebuie să se țină seama și de politica mărunță dar indispensabilă a întăririi interne.

Sfârșind, îmi aduc aminte de un articol al lui Al. Russo, în care după cincisprezece ani dela intrarea în luptă a generației sale, acest spirit critic face bilanțul acestei lupte. Vorbind despre generația trecută, el exclamă cu mândria caracteristică a acestor tineri conștiinți de folosul ce l-au adus mișcarea lor: „Răpegiunea cu care se stinge trecutul dintre

noi este cea mai strașnică judecată a aceluia trecut" (op. cit. 12). Dar în același timp el își dă seamă că binele absolut nu l-au putut ajunge nici ei și, gândindu-se la cei ce vor urma, scrie aceste cuvinte atât de frumoase (ib. 13):

„Va veni vremea..., în care și noi tinerii

dela 1835, tinerii și bonjuriștii suri astăzi, vom fi chemați „bărbărie“, vom fi judecați, nu după ceea ce am făcut, dar după ceea ce am fi trebuit să facem, vom fi osândiți, nu după greutatea vremilor, dar după patima nădejdiilor“.

Povestea unei vieți.

Roman de I. Agârbiceanu.

(Urmare.)

IV.

Ion Florea studiază drepturile. În timpul cât umblase la gimnaziu nicidecum nu s'a gândit mai amănunțit la greutățile ce i le va face odată limba străină în care avea să învețe la universitate. Până ajunse la o pronunțare corectă trecură doi ani de opintiri neîntreprupte, de chinuri cumplite. Unii colegi, cari, ca și el nu cercetară până acum o școală străină, după o lună-două părăsiră universitatea și-și aleseră alte cariere. Alții au rămas, creștând să stăpânească niciodată deplin această limbă.

Ion Florea izbi de multeori cărțile în cari întâlnea cuvinte neobișnuit de lungi, împlinite aproape din aceleași vocale. Privirile lui erau atunci desnădăjduite, și părerea de rău îi crispa buzele, îi adună liniile feței palide.

„Dracu' m'a pus să mă încurc în limba asta, potrivnică firii?“ zicea de multeori în fața celor doi colegi cu cari ținea o cameră în catul al patrulea. „Ar fi trebuit ca D-zeu să ne așeze pe noi Români într-o țară cu un popor a cărui limbă are asemănare cu a noastră. Așa mie mi se întărește tot mai mult convingerea, că noi, voind a studia la universitate siluim natura“. Și el, după un timp de tăcere ridică de pe podele cartea, o pune pe masă, deschide la locul unde a cetit, și aflând cuvântul, cu o răutate delicioasă îl desfăcea în silabe. Număra clici, șase, peste șapte chiar și zâmbea dureros.

„Mă rog, poftim!“ zicea apoi fierbând de cindă. Cei doi colegi se aplecau:

„Unde-i? Care-i?“

„Și după ce li-l arată, priviau toți trei, c'un fel de groază, dușmanul.“

Cei doi erau satisfăcuți dacă-l vedeau pe Florea revoltat de greutatea limbii străine. „Dacă un student așa de bun încă se plânge de greutăți, ce ne mirăm de noi? Vom trece

și noi cumva“ își ziceau ei. Și se trudeau mai departe.

Dintre aceștia Nicolae Mărculeț îi fusese coleg de gimnaziu lui Florea.

Ion Florea rămânea încă multă vreme cu ochii în gol, apoi, trecând peste „dușman“ simțea cum dinții i se strâng și cetia necurmat până în ceasurile târzii din noapte, pe când ceilalți doi dormiau de mult. Și oricât îi eră de mare chinul studiatului, când se întindea în pat sub plapoma rece, simțea o adâncă satisfacție. „Ei, am să trec eu peste greutățile acestea“ își zicea și adormia, frânt de osteneală. Sila, descurajarea dela începutul cetirei și satisfacerea dela sfârșit, urma însă să se perândeze până către sfârșitul anului al doilea.

Mai greu îi eră când trebuia să răspundă. Înainte de provocarea profesorului, lui Ion Florea îi părea că i se înșiră cuvintele ușoare, clare în minte, și eră sigur că va vorbi cu ușurință. Dar în cei doi ani dintâi se încurcă mereu, cutare expresie îi fugea din minte, deși o țintuise multă vreme acolo, avea răstimpuri penibile de pauză, și profesorul se împacientă.

„Așa dar nu știi?“

— Ba știu, mă rog, știu foarte bine. Dar...

— Nu posedă încă limba cum se cade“ spuneau binevoitori unii colegi străini de nație.

„Ei, d'apoi se vede că se luptă încă. Însă totuș... Nu ți-a venit în minte?“

Ion Florea își știa într'adevăr. Se rușină, se răzvrătea împotriva lui însuși. Și, aflând expresia, vorbea mai departe, până alt cuvânt îi sbură ca și când ar fi avut aripi, și se pierdea cine știe unde.

După astfel de răspunsuri cercă să se umilească el însuși, mai tare, să se rănească mai adânc: „N'am simț pentru limbi, își zicea. Zadarnic mă revolt. Poate așa aș păși cu

oricare limbă străină. Ei, s'a isprăvit. Acum e gata cu tine, Ioane! Niciodată nu vei putea s'o vorbești fluent. Cine te-a pus să mânzi banii tată-to pe-aici?"

Însă oricât cercă să se umilească eră în el ceva nespuse de tare, care nu voia să se încovoie. El se gândia numai decât ce splendid răspuns ar fi dat, dac'ar fi vorbit românește. Intreaga materie, despre care avea să răspundă, i se înșiruia, cu teoriile, cu argumentele logice, cu pildele, cu concluziile, cu paragraful de legi — i se înșiruia în minte nespuse de limpede. Simția puterea, însuflețirea cu care ar fi vorbit. Da, el nu purtă nici o vină. Cine dar? Și, în astfel de ore, rămânea mereu pe gânduri. Și la vârsta aceasta fragedă i se cristaliză în conștiință, cu multă durere, nedreptatea ce i se face unui tânăr, care nu-i lăsat să pătrundă în templul științelor cu limba lui maternă. Și, pornind dela această nedreptate, el se gândea mai departe. În suferință și umilire puterea lui de judecată, contemplativă, crește, căpătă aripi nouă, și din înălțimi mari ochiul lui de vultur vede dureri cumplite sub cari gemea el, bădicul Florea, popa lui din sat, colegii lui români, întregul popor din care s'a născut.

Și sufletul lui chinuit, în care durerea tăia cu nenumărate cuțite, se revoltă în astfel de clipe împotriva lumii întregi, și la sfârșitul orei se simția foarte obosit.

Notele ce i s'au însemnat în carte, în cei doi ani dintâi, au fost slăbuțe. Și notele acelea au făcut să nu i se ierte, în cei doi ani, taxele școlare cari erau destul de mari, și să cadă când a cerut — în amândoi anii, o bursă. În anul cel dintâi nota rea din purtarea morală îl respinse, fără discuție, dela acordarea ajutorului.

„Noi nu putem împărți bani precocilor“ îi zise scurt un domn cu trecere mare la împărțirea burselor. Știa și el de nenorocita aventură din grădina internatului de fete.

Și astfel bădicul Petru Florea mergea destul de des la părintele c'un mandat postal în mână. Trebuie să-i scrie adresa ungurește, ulița, cercul, numărul casei și al uși. Și bădicul nu putea scrie decât cu litere foarte mari, și astfel pe liniarele de pe petecul de hârtie roșie, nu-i încăpeau toate acelea titluri. A cercat odată și a stricat mandatul.

„Mai trimitem, bădicule, mai trimitem?“ îl întimpină părintele.

„Ce să facem, părinte!“ — răspunde Florea.

„Bine că poți. Bine că ai de unde“ zicea popa luându-și călămărușul și condeiul.

„Dă, când te arde lumină la deget scuturi din mână, părinte. Nu prea putem nici noi. Dar trebuie. Dac'a început odată, nu-l putem lăsa“, zicea Florea lăsându-se pe-un scaun.

„La așa ceva nici să nu te gândești dumneată. Tânărul e deștept ș'ar fi păcat. Apoi alți copii nu mai aveți“. Și părintele muia condeiul și scria adresa, căutând mereu c'un ochiu la bucățica albă de hârtie pe care își trimisese Ion Florea adresa. Părintele încă nu știu ungurește, și-i eră grozav de teamă nu cumva să greșască vreun accent, vreă silabă, și să se facă de răs în ochii domnului iurist, sau poate chiar a factorului postal, care va duce mandatul! Dumnealui eră popă de pe vremea nemților, de sub absolutism, știu ceva nemțește, iar ungurește numai câteva cuvinte.

Însă după trecere de doi ani Ion Florea învinse greutatea limbei, și astfel, mai întâiu bădicul nu mai trebuia să-i trimită bani pentru taxele școlare. Notele i se schimbau spre bine, din semestru în semestru, și profesorii văzură că Florea eră într'adevăr unul dintre studenții cei mai deștepti, și recunoscură greutatea de limbă, cu cari se luptase până acum.

„Așa dar am apucat deasupra, domnule Florea“, îi zise vesel la începutul anului al treilea profesorul de drept public. „Cu muncă necurmată orice greutate se înving în lumea asta“.

Ion Florea când văzu că nici în anul al treilea nu i se votase o bursă pe care o ceru, intră cu patru ceasuri pe zi, într'o cancelarie de avocat. Indată ce se făcu stăpân asupra limbei, studiile nu-i mai făceau nici o greutate. În vacanțele de vară el văzu că tatăl său eră tot mai plin de griji, și simția că are pentru ce. În curtea bădicului nu mai intrau seara, când veniau vitele dela pășune, patru boi și două vaci. Ci boi numai doi și o vacă, apoi căluții cari, din an în an, erau mai slabi.

Când bădicul Florea băgă de seamă că în anul al treilea cheltuisese numai pe jumătate ca până acum, îi zise muierii:

„De-acum mi se pare c'am apucat deasupra nevoilor, nevastă. Feciorul nostru începe să câștige“. Și îi veni iarăș în minte înțelepciunea celui ce-a scornit zicătoarea: „Ai carte ai parte“. Și simți o adâncă mângâiere în suflet.

Însă Ion Florea nu câștigă cu atâta ușurință banul cum credea tatăl său. Ceasurile acelea de birou pe cari trebuia să le facă, îi părură plictisitoare și grele. Toate lucrurile acelea mărunte pe cari trebuia să le scrie, îi părură foarte seci. Iși zicea de multe ori, în ceasurile cari îi păreau că nu se mai sfârșesc: „Dacă asta-i slujbă de avocat — proastă slujbă mi-am ales“.

Dar orele și le ținea foarte regulat. Niciodată n'a întârziat un sfert de ceas. Și acasă, bădicului, îi trimetea veștile cele mai bune.

Acasă, în camera din catul al patrulea, petrecea mai mult seara. Și, dintre cei doi colegi, unul se arătă tot mai rar pe-acasă. Scăpând cel dintâiu examen, care trebuia dat la sfârșitul anului al doilea, Niculae Mărculeț îndrăgise cafeneaua. Și, după amiezile, serile, nopțile, îl legă parcă o moliciune plăcută de scaunele, de mescioarele de marmoră ale cafenelii. Aici, în fumul gros de tutun, în aerul acru, înădușitor, în urmărirea jocului de cărți sau biliard îi părea lui că se concentrează tot farmecul vieții. Universitatea îi devenea tot mai nesuferită, străzile capitalei îi păreau nespuse de viforoase, camera din catul al patrulea — un sicriu. Aici însă, în năduful prin care fulgeră lumina electrică, în aerul acesta veșnic acelaș, unde gândirea cădea oboșită, unde sentimentele se înnecau, Niculae Mărculeț se simțea liniștit. Nici un glas nu-l întrebă, din lăuntru său, ce vrea, ce face, ce gânduri are, ci-i părea că tot ce-l încunjură e nespuse de binevoitor pentru el. Geamurile mari, mesele rotunde, scaunele cari așteptau, oaspeții cari își sorbeau cafeaua sau jucau biliard, chelneri, toate în sfârșit îl priveau c'o nespuse bunăvoință. Chiar și cuptorul de cahale, înalt, masiv, părea că-i zice: „aici e bine“. Nicăiri n'a văzut Niculae Mărculeț un cuptor mai simpatic decât acesta.

Ion Florea când venia acasă, îl întreba totdeauna pe colegul Vasile Roșu:

„Unde-i Mărculeț?”

— Știu eu?“ făcea acesta plictisit. „Va fi la cafenea.

— Iar la cafenea? Ce dracu poate să-l țină acolo cu ziua de cap“, zicea mănios Ion Florea, isbindu-și pălăria pe un pat. „Mă tem că omul acela nu va sfârși bine.

— Nu va fi nici cel dintâiu, nici cel de

pe urmă“ răspunde Vasile Roșu. „La urma urmelor are și cafeneaua un avantaj. Acolo trece timpul ușor.

— În cafenea?”

— Se 'nțelege. Cred că în aerul cafenelilor plutește un fel de morfiu. Și, în sfârșit omul are lipsă și de-o mângâiere“, zicea Roșu.

„Să-mi dai voie, dragă Roșule, mie-mi vine să cred că numai vreo femeie îl țintuește acolo pe Mărculeț. Vreo cassierită“ zise într'un rând Ion Florea. „Și ar fi păcat, rămâne de studii, rămâne în urmă cu examenele“.

Roșu râse cu poftă.

„Ah! femeile! Dar tu nu-l cunoști pe Mărculeț. Așa mai bine se împușcă decât să îndrăznească a se uita la o femeie. E foarte timid“.

Ion Florea de câteva ori cercă să-l îndemne la studii pe Mărculeț. Li spuneă cum trec anii, cum se îngreunează mereu examenele, cum se schimbă profesorii. Li vorbeă cu dragoste și convingere.

Niculae Mărculeț se însuflețeă, îi făgăduia că n'are să mai intre în spelunca aceea, însă în ziua următoare, cumpărându-și țigărete mai ieftine din vreo trafică ce-i venia în drum, la două după prânz se pomenia iarăș în cafenea.

Avea dreptate Vasile Roșu: vremea trecea foarte repede în cafenea. De multeori Mărculeț se minună când se uită la ceas, însă nu-i părea rău de scurgerea grăbită a vremii. Își zicea: „E bine așa. E foarte bine. Las' să fie târziu“.

Vasile Roșu deși nu eră mai talentat ca Mărculeț își făcu examenele la timp. Puterea lui de voință eră mai mare. Câteodată îl învidiă pe acesta când îl vedeă pornind la cafenea, dar, după fiecare examen ce-l dădea, își simțea superioritatea și-i cădea bine.

(Va urmă.)

La castelul vechiu . . .

La castelul vechiu în poartă
Trei bătați se-aud în noapte,
Și din parcul plin de umbră
Trec în sbor stioase șoapte.

În balconul ce se 'nclină
Stă domnița visătoare,
Și pe pieptu-i plânge, frântă,
Cea din urmă-a toamnei floare.

Trei bătați se-aud în poartă
La castel. Domnița vine
Mai aproape și ascultă, —
„Cine-o fi la poartă, cine?“

Nu e nimenea, doar vântul
Cu poveștile-i pierdute,
Noaptea care-și trece vâlul
Pe aleele tăcute . . .

N'a fost nimenea, și totuș
Cineva suspină 'n prag,
Parcă-ar fi murit acuma
Gândul ce i-a fost mai drag!

Sandu A. Hodoș.

Cronici.

Literatură.

Geografia balzaciană.

Se pare că vom avea în curând, în Franța, o geografie balzaciană. Mai mulți scriitori distinși, în frunte cu d-l Jules Claretie, au întreprins studii serioase și anchete amănunțite în scopul de a fixa pentru totdeauna pe cei cari au servit drept prototipi eroilor marelui romancier. Și nu numai atât: membrii societății balzaciene voesc să stabilească deasemenea, o hartă curioasă a localităților, însemnate ori mărunte, în cari a trăit Balzac, și de unde a descoperit el personagiile pe cari avea să le facă nemuritoare. După cum vedeți, întreprinderea nu e tocmai ușoară.

Dar cari ar fi dificultățile în stare de a descuraja pe fanaticii balzacieni? Cultul lui Balzac crește pe zi ce trece, geniul imens al romancierului se prețuiește din ce în ce mai mult. Compensația aceasta puțin cam tardivă, este totuși o compensație. Ca orice scriitor mare și nedreptățit de secolul său, Balzac a presimțit soarta care-l aștepta după moarte. Strălucirea viitoare a numelui său nu-l putea mângâia însă de greutățile pe cari le-a întâmpinat în viață-i. Și îmi inchipuesc că s'a gândit la el însuși, când a scris melancolica și admirabila frază: „Gloria postumă este soarele mormintelor!“ Un soare palid, ale cărui raze anemice și reci nu mai pot încălzi nimic...

O geografie balzaciană! Adevărul e că întreprinderea nu este nouă; Taine a fost cel dintâi și cel mai important explorator al regiunilor balzaciene. După el au venit alții, cari au lucrat fără metodă și în mod răzlețit la recunoașterea prototipurilor lui Moș Goriot, César Birotteau, Eugène de Rastignac, etc. Așa bunăoară, știm din studiile d-lui Lenôtre că César Birotteau a fost creat în urma unei plimbări pe care a făcut-o Balzac în rue Vieille-du-Temple, unde i s'au oprit ochii pe obloanele închise ale unui negustor de parfumuri, declarat în stare de faliment. D-l Jules Claretie a descoperit acum vreo lună de zile că cele mai multe din personagiile romanului *Lé Curé de Village* au trăit în Limoges, unde Balzac a locuit un scurt timp. Un alt balzacian, d-l Curnonsky, ne asigură că prototipul bătrânului Grandet se numea Niveleau și că marele romancier l-a cunoscut prin anul 1832, în orașul Saumur. Tot așa, știm dela însuși Balzac că tipul lui Marcash a avut drept origină numele de Marcash pe care l-a găsit scriitorul în dosul unui prospect. Cine se mai îndoieste azi că d-l Canalis este sinonimul lui Alphonse de Lamartine? O geografie balzaciană! Nimic mai interesant, nimic mai pitoresc, dar și nimic mai inconștient... Balzacienii cari au hotărât stabilirea acestei lucrări dificile, nu vor reuși niciodată să ne convingă, că în această geografie propria lor fantazie nu va fi jucat rolul principal. Căci, cine s'ar încumeta să proclame că din elementele așa de abstracte și

de impalpabile ale geniului lui Balzac, s'ar putea fixa vreodată o statistică pozitivă?

În adevăr, am fi fericiți să consultăm într-o zi o hartă a romanelor balzaciene și am face-o cu duioșia pe care ne-o inspiră tot ce se referă la cel mai mare romancier al omenirii. Dar n'am putea lua niciodată în serios o astfel de lucrare. Cum să credem noi că avarul Niveleau, bunăoară, care a trăit la Saumur, nu este altul decât Moșul Grandet, când nimeni nu poate controla elementele pe cari le-a întrebuițat Balzac la compunerea nemuritorului său roman? Ați văzut mai sus că domnul Lenôtre este de părere că personagiul lui César Birotteau a fost consecința unei plimbări făcută de romancier prin fața prăvăliei închise a unui negustor de parfumuri... Însemnează aceasta că acel negustor falit este însuși Birotteau? Dar Balzac nu l-a cunoscut poate niciodată personal; ci magazinul cu obloanele trase, n'a fost decât un simplu pretext, un excitant ca să-i zicem astfel, a fantaziei balzaciene. Tot așa și numele de Marcash, imprimat în dosul unei banale reclame comerciale. Nu, n'avem nevoie să credem că personagiile lui Balzac au existat în realitate; aceasta nu le-ar putea da o viață mai intensă ca aceea pe care le-a dat-o fecundul creator. Realitatea eroilor lui Balzac este fără de păreche, ei trăesc în mintea noastră mai luminoși ca niște personaje în carne și în oase. Geografia balzaciană, în felul cum a fost ea anunțată, adică cuprinzând cu minuțiozitate numele prototipurilor din romanele balzaciene, cu temperamentul și cu apucăturile lor aidoma ca în romanele lui Balzac, ne face o afirmare cam pretențioasă. Cu toate acestea, suntem cei dintâi cari dorim îndeplinirea acestei geografii, ea ne-ar vorbi odată mai mult de marele Balzac, de viața, de operele lui, ea ar fi încă o dovadă a cultului ferbinte de care se bucură el în zilele noastre.

Sub influența acestei viitoare geografii balzaciene, am vizitat acum patru zile Muzeul Balzac, situat dupăcum se știe, pe înălțimile dela Passy. „Iată adevărata capitală balzaciană“ m'am adresat eu pictorului care mă însoția, în scop de a copia pentru „Luceafărul“ singurul portret al lui Balzac, făcut după natură, și aflător în susnumitul muzeu. Eră o zi ceoasă de lanuarie, o zi cu atmosfera cenușie și grea, o adevărată zi de iarnă pariziană. Strada Raynouard eră deșartă și tăcută. Am scoborit treptele cari duc în curtea casei lui Balzac, am intrat în căsuța așa de curioasă în care marele romancier a trăit anii cei mai fecunzi și cei mai sbuciumați din viața sa. Prin încăperi stăpână o atmosferă sumbră și misterioasă, o adevărată atmosferă balzaciană. Ceasurile erau trei după amiază, dar părea că se lăsase amurgul. Și în umbrele cari se îngrămădeau în odăi, statuetele, busturile lui Balzac aveau aerul unor spectrii. Ceva pios și dureros se desfăcea din toate reliefele muzeului, din manu-

scrisese îngălbenite ale marelui om, din hainele pe cari le-a purtat în viață, din masa pe care a scris atâtea cărți nemuritoare. Portretul lui Balzac mai ales, mi-a făcut o impresie de nedescris. Ochii aceia halucinați și îndurerăți mă fascinau. Îmi spuneau par'că, acea privire fixă și plină de mistere: „Iubiți-mă, căci merit să fiu iubit. În creierul, în inima mea s'au ciocnit toate patimele și suferințele omenești. Chinul amar al lui Lucien de Rubempré, durerea sfâșietoare a lui Goriot, disperarea colonelului Chabert, ambiția lui Rastignac, toate aceste pasiuni adânc omenești le-am simțit eu însu-mi înainte de a le dărui eroilor mei... Iubiți-mă, căci merit să fiu iubit. În viața mea așa de sbuciumată n'am avut decât o mângăere: munca pe care am săvârșit-o, cu atâta trudă, prin atâtea lipsuri. Bucuriile mele au fost așa de puține! N'am avut fericirea să culeg averea și gloria pe cari le adună azi cu atâta ușurință scriitorii! Epoca mea a fost mai tulbură. Dealtminte, toate epocile sunt anevoioase pentru oameni cari, ca mine, o rup cu tradițiile învechite și croesc în literatură și în artă o cale nouă, imensă ca perspectivă și neumbliată până la ei“...

„Ai ales o zi admirabilă pentru a vizita muzeul lui Balzac“, îmi spuse atunci îngrijitorul muzeului, d-l de Raymondo, cel mai distins și mai erudit balzacian din Franța. I-am răspuns că are dreptate, că niciodată până atunci casa lui Balzac nu mi se păruse mai balzaciană ca în aceea zi. — „Este o atmosferă à la Rembrandt“ — adăuse zâmbind d-l de Raymondo. Și ne-a venit în minte în același timp analogia între existența marelui pictor și a marelui romancier, ambii tot atât de geniali și tot atât de puțin apreciați de veacul în care au trăit.

Apoi, am cerut d-lui de Raymondo părerea d-sale asupra geografiei pe care vor s'o realizeze admiratorii lui Balzac. Și am avut plăcerea să aflu că conservatorul muzeului Balzac avea ca și mine ideea că o astfel de statistică ar fi imposibil de stabilit în mod serios. D-l de Raymondo mi-a arătat cele două bas-reliefuri atârnați pe pereții odăii care a servit odinioară de birou marelui romancier, bas-reliefuri înfățișând cincizeci din principalii eroi balzacieni:

„Creațiunile plâsmuite de imaginațiile geniale, numai prin imaginație se pot realiza. După mine, cea mai nimerită geografie balzaciană, este acest grup sculptat în piatră de unul din sculptorii noștri cei mai iluștri. Ce nevoie ai să cauți origina lui Bixion sau a vărului Pons, bunăoară, în altă parte ca în creierul fecund al lui Balzac? Am cetit și eu articolul d-lui Curnonsky asupra originii lui Grandet. Ci-că l-ar fi chemat în realitate Niveleau și că ar fi trăit la Saumur. Zădărnice; noi numai pe Grandet îl vom cunoaște întotdeauna, și pe Grandet, așa cum ni l-a zugrăvit Balzac. D-l Curnonsky ne povestește o anecdotă asupra avarului Niveleau care, murindu-i soția, i-a transportat cadavrul în orașul vecin unde dorise ea să fie îngropată; și ca să nu plătească o căruță specială, Niveleau a închis corpul moartei într'o ladă, pe care a încărcat-o pe diligență dând-o drept o marfă oarecare. Ei bine, scena aceasta, mai mare decât natura,

ne-ar răni dacă am găsi-o în romanul lui Balzac. Vezi prin urmare că imaginarul Grandet e cu mult mai natural și mai omenesc decât autenticul Niveleau. Să ne încredem în artiștii mari; ei știu cum să creeze, pentru ca creațiunile lor să ne pară exacte ca însăși natura“.

Adrian Corbul.

Economie.

Sistemul cooperativ și aplicarea lui.

Dintre toate curentele social-economice, cari au căutat să aducă o schimbare în organizația economică a popoarelor și o împăcare în lupta dintre diferitele clase, sistemul cooperativ pare a avea cei mai mulți sorți de izbândă, căci el este mai accesibil firei omenești. El nu servește nici unei doctrine politice sau vreunei credințe religioase, ci unei acțiuni prin care să se asigure existența și bunăstarea tuturor claselor. Nici un sistem nu poate cuprinde în așa măsură toate păturile sociale sub aripa sa, ca sistemul cooperativ, el poate folosi deopotrivă atât consumătorilor, cât și producătorilor. E adevărat că o parte din producători sunt chiar apăsați de acest sistem, cum sunt marii fabricanți, sau mari proprietari exploatare de pământ. Dar câți sunt de aceștia? Și oare nu tocmai nizuințele lor de a strânge fără încetare cât de multe capitaluri, nu tocmai tendința capitalistă individuală a accelerat și înrăutățit lupta dintre clase? În urma acestor tendințe de exploatare, a fost natural ca unele clase sociale mai amenințate să-și caute vreo armă de apărare, să se alătore la sistemul cooperativ. În alte țeri organizația cooperativă a ajuns la mare desăvârșire, la noi, Români din regatul ungar însă, abia s'a făcut unele înceturi modeste și înainte de-a se întreprinde o propagandă sistematică, credem că nu e de prisos, dacă vom căuta să arătăm cum trebuie aplicat acest sistem.

Cel mai important factor al producției economice, este capitalul. Strângerea lui ar constitui cea dintâi problemă, iar o organizație cooperativă la noi numai prin înființarea de însoțiri de credit să poate efectua. Înțemeierea de bănci, care în timpul din urmă a ajuns singura preocupare a cărturărimii noastre nu poate să ne mulțumească, pentru că numai o parte a popoului nostru e angajată la ele. Cea mai mare parte din țărânimă și azi constituie pătura exploatată, cari varsă mulțimea de sume, ce să împart ca dividende și tantieme la acționari. Nu se urmărește o ieftinire a creditului, ci o înmulțire de câștig și în forma aceasta băncile se alătură tendințelor capitaliste. Tendința aceasta e tradată și prin faptul, că în unele comune de ale noastre funcționează mai multe bănci românești, fără a se simți trebuința lor.

Organizării însoțirilor de credit ar urmă înființarea de tovărășii pentru cumpărare și vânzare în comun și numai după ce aceste cooperative ar ajunge la o dezvoltare sănătoasă, numai atunci, cu experiențele

câştigate ne putem gândi la cooperativele productive, cari sunt a se considera cununa sistemului cooperativ.

O lege de mare însemnătate pentru dezvoltarea cooperativelor este: neutralitatea politică și confesională. Mai ales la noi Români, cari suntem așa de predispuși spre dușmăni și certe, această neutralitate trebuie păstrată cu multă severitate, și orice tendință de acest fel, când ar cercă să se ivească, trebuie alungată dela nașterea ei.

Numai popoarele, cari au păstrat această neutralitate în sistemul cooperativ, numai ele au ajuns la o răspândire și dezvoltare a acestei acțiuni sociale. Amestecul cooperativelor în politică, a adus nimicirea lor, cum a fost lovitura de stat din Franța dela mijlocul veacului trecut. Tot împărțirea cooperativelor în socialiste și clericale, a adus stagnarea lor în Belgia. Pe lângă acestea, cinstea și solidaritatea (înțelegem o astfel de solidaritate, care să îngăduie o critică dreaptă și binevoitoare), iată armele cu cari sistemul cooperativ, caută să aducă pacea în lupta economică dintre diferitele clase sociale.

I. Enescu.

Însemnări.

Incidentul Vaida-Goga. Articolul „Păcate naționale“ din ultimul număr s'a publicat fără știrea d-lui Goga, care lipsește din Sibiu, și într'un timp când nu se putea cunoaște rezultatul intervenției d-lui C. Stere în această afacere. Acum după ce incidentul s'a aplanat, lealitatea noastră ne îndeamnă să ne exprimăm regretele pentru aprecierile de ordin personal, cari ar putea supăra pe d-l Alexandru Vaida. Cei cari cunosc trecutul revistei noastre știu că ne-am ferit totdeauna de chestiuni personale și că numai forța împrejurărilor ne-a silit să invocăm din când în când câteun nume pentru lămurirea unei situații. Această conduită o vom urma și de aici înainte, spunând de pe-acum că noi vom fi cei mai mulțumiți, dacă incidentele personale, cari întunecă astăzi nivelul discuțiilor publicistice la noi ar fi înlăturate în viitor, lăsând terenul liber în fața unei lupte de principii. Acesta e chiar scopul revistei noastre, care, cum spuneam și de alteori, e o tribună pentru o propagandă de idei.

Pentru lămurirea cetitorilor noștri publicăm concluzia cercetărilor d-lui Stere, acceptată de domni Octavian Goga și Dr. Al. Vaida:

Concluzia.

Din toate faptele și considerațiunile de mai sus se impune următoarea concluzie:

Octavian Goga și Al. Vaida, sunt numai victime ale unui fatal concurs de împrejurări.

Adevărul ce răsare cu o putere invicibilă în conștiința mea din această, poate, prea lungă expunere îl pot rezuma în puține cuvinte:

Octavian Goga nu este vinovat, el nu a fost la d-l Kristóffy.

Alex. Vaida și-a formulat acuzațiunea în ziua de

24 Dec. v. întemăiat pe informațiuni autentice, fiind deplin convins de dreptatea acuzațiunei.

Deci rezultă, ca ultimă concluzie, că d-l Al. Vaida trebuie să renunțe la acuzația sa, iar d-l Octavian Goga trebuie să recunoască buna credință a d-lui Al. Vaida.

Sunt fericit, că am putut contribui la lămurirea și aplanarea acestui tragic conflict, care se poate declara închis.

Budapesta, 1912 Februarie 7.

C. Stere (m. p.).

În fața acestui lucru împlinit noi nu mai avem nici un cuvânt.

✽

Anuarul școlii din Feldioara. D-l Ioan Sporea, directorul școlii din Feldioara (lângă Brașov), a publicat la sfârșitul ultimului an școlar, un Anuar al școlii pe care o conduce. Primele pagini ale acestei cărți cuprind o scurtă monografie a școlii, după ea urmează un articol despre „Însemnătatea excursiilor școlare“, precum și o dare de seamă despre excursia făcută în 1911 de către elevii și învățătorii școlii, la Sibiu și în împrejurimi, și în urmă date relative la anul școlar 1910/11.

Deosebit de instructivă e darea de seamă asupra excursiei, din care se vede că multe lucruri bune pe cari le pot face străinii le putem face și noi dacă vrem. Lucrul de căpetenie e ca, mai întâi, să fim înșine convinși despre însemnătatea lucrului, și apoi să purcedem cu încredere la realizarea lui. D-l Sporea a putut pune la cale, pe lângă cele mai bune rezultate, o excursie de trei zile, cu elevi cari poate n'au ieșit niciodată din satul lor și cari s'au întors acasă îmbogățiți sufletește într'o măsură cu mult mai mare decât după ani întregi de „carte“.

Un singur lucru nu înțelegem la d-l Sporea: De ce dă toate numele de localități în ungurește, într'o carte ca aceasta, menită publicului românesc... neoficial?

✽

Serbări școlare. Între multele „petreceri“ din carnevalul ultim au trebuit să bată la ochi și „producțiunile școlare“, organizate de corpul didactic sau de elevii anumitor școli de ale noastre, mai ales din părțile ardelen. De o vreme încoace, în adevăr, numărul astorfel de serbări e în o continuă creștere, — lucru care ne face o deosebită bucurie. Vedem pe alocurea cum se trudesesc unii învățători să procure prilejuri de distracție și de învățatură atât copiilor cât și părinților acestora, strângând, în acelaș timp, mijloace materiale „pentru sporirea bibliotecii școlare“, sau pentru alte scopuri culturale. La Feldioara d. e. învățătorii dau o reprezentare teatrală și declamatorică cu un program foarte vast și variat (e și „Năpasta“ lui Caragiale!), și cu concursul d-lui A. P. Bănușiu, iar în alte locuri năzuințele învățătorilor, deși în cadre mai restrânse, dovedesc o înțelegere frumoasă a trebuințelor noastre culturale.

După chiar dispozițiile legale ale autorităților școlare confesionale fiecare școală ar trebui să organizeze câte o astfel de serbare, așa că ceea ce astăzi e excepție ar trebui să fie o lege generală.

Orchestra